

cəmiyyətin hər səviyyəsində tətbiqini təmin etməkdir. Beləliklə, həm fərdi səylər, həm də kollektiv tədbirlər nəticəsində dilimizin saflığı qorunacaq, gələcək nəsillərə düzgün, zəngin və estetik baxımdan formalaşmış ana dili mirası ötürüləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Abdullayev, N. (2013). “Nitq mədəniyyətinin əsasları”. – Bakı, – 200 s.
2. Cahangirov, M. (1978). Azərbaycan milli ədəbi dilinin təşəkkülü. I hissə. – Bakı. – 320 s.
3. Cəfərov, N. (2022). Ön söz. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti (II cild). – Bakı, – s.3-10.
4. Hacıyev, T. (1977). XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi dili. – Bakı, – 280 s.
5. Hüseynzadə, Ç.M. (2004). Azərbaycan dilində morfoloji norma. – Bakı: “Nurlan”. – 321 s.
6. Xudiyev, N. (2012). Azərbaycan ədəbi dil tarixi. Seçilmiş əsərləri (I cild). – Bakı. – 350 s.
7. Məmmədov, M. (2004). Ana dili və nitq mədəniyyəti məsələləri. – Bakı: “Nurlan”. – 321 s.
8. Əliyev, Heydər. (2001, 18 iyun). Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında (Fərman № 506). Bakı.
9. Əliyev, İlham. (2013, 9 aprel). Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” (Sərəncam). Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Məqalə tarixçəsi

<i>Daxil olub</i>	<i>17.02.2026</i>
<i>Qəbul edilib</i>	<i>04.03.2026</i>
<i>Nəşrə tövsiyə edib</i>	<i>Könül Səmədova</i>
	<i>filologiya elmləri doktoru, professor</i>

<https://doi.org/10.30546/114578.2026.3015.258>

DERIVATIONAL FUNCTION OF GRAMMATICAL ELEMENTS BELONGING TO NOUN CATEGORIES AT WORD FINAL POSITION

Ganira Mammadzada

*PhD student at the Ganja State University
Azerbaijan University of Architecture and Construction
<http://ORCID.org/0000-0002-8639-1692>
Ganira.mammadzadeh@gmail.com*

Abstract

This article examines the derivational functions of grammatical elements belonging to noun categories in the Azerbaijani language, including markers of quantity, possessive suffixes, case suffixes and predicative endings. Although these elements primarily serve grammatical and syntactic functions, in certain contexts they shift toward derivational usage and participate in word formation. This transition is not accidental but is motivated by the communicative and informational needs of the language. While grammatical-to-derivational shifts are common in agglutinative languages, their productivity and scope vary from language to language. Azerbaijani demonstrates a high degree of functional flexibility, where grammatical morphemes may lose syntactic dependency and acquire lexical meaning. The study shows that the plural suffix $-lar^2$ is particularly productive in forming collective, social, ideological and expressive meanings, while possessive and case suffixes contribute to substantivization and adverbialization. Predicative endings display more limited derivational potential.

Key words: quantity, possession, case, predication (indicative), derivation.

SÖZSONU MÖVQEYİNDƏ İSİM KATEQORİYALARINA AİD QRAMMATİK ELEMENTLƏRİN SÖZYARADICILIQ FUNKSİYASI

Qənirə Məmmədzadə

Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan dilində ad kateqoriyalarına məxsus qrammatik elementlərin, kəmiyyət, mənsubiyyət, hal və xəbərlilik şəkilçilərinin derivativ

funksiyaları araşdırılır. Bu elementlər əsasən qrammatik və sintaktik vəzifə daşsa da, müəyyən kontekstlərdə qrammatiklikdən derivativliyə keçərək sözdüzəltmədə iştirak edir. Bu keçid təsadüfi xarakter daşmayıb, dilin kommunikativ və informasiya tələbləri ilə bağlıdır. Qrammatik elementlərin derivativ funksiyaya keçməsi şəkilçili dillər üçün ümumi olsa da, bu prosesin intensivliyi dillər üzrə fərqlənir. Azərbaycan dili bu baxımdan yüksək funksional çevikliyə malikdir və qrammatik morfemlər tez-tez leksik məna qazanaraq müstəqil söz vahidlərinə çevrilir. Araşdırma göstərir ki, xüsusilə $-lar^2$ şəkilçisi kollektivlik, sosial və ekspressiv məna yaradan məhsuldar derivativ vasitə kimi çıxış edir, mənsubiyyət və hal şəkilçiləri isə substantivləşmə və zərfləşmə proseslərində fəal rol oynayır. Xəbərlik şəkilçilərinin derivativ potensialı isə nisbətən məhduddur.

Açar sözlər: kəmiyyət, mənsubiyyət, hal, xəbərlik, derivativlik

ДЕРИВАЦИОННАЯ ФУНКЦИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ, ОТНОСЯЩИХСЯ К КАТЕГОРИЯМ ИМЕНИ, В ПОЗИЦИИ КОНЦА СЛОВА

Ганира Мамедзаде

Азербайджанский университет архитектуры и строительства

Резюме

В статье рассматриваются деривационные функции грамматических элементов, принадлежащих к именным категориям в азербайджанском языке, включая показатели количества, притяжательные аффиксы, падежные суффиксы и предикативные показатели. Хотя данные элементы в основном выполняют грамматические и синтаксические функции, в определённых контекстах они переходят в деривационную сферу и участвуют в словообразовании. Такой переход обусловлен коммуникативными и информационными потребностями языка и не является случайным. Несмотря на то что переход от грамматических к деривационным функциям характерен для агглютинативных языков в целом, степень его проявления различается в разных языках. Азербайджанский язык отличается высокой функциональной гибкостью, при которой грамматические морфемы утрачивают синтаксическую зависимость и приобретают лексическое значение. Исследование показывает, что суффикс $-lar^2$ является наиболее продуктивным в

формировании коллективных, социальных и экспрессивных значений, тогда как притяжательные и падежные суффиксы способствуют процессам субстантивации и адвербиализации. Предикативные показатели обладают более ограниченным деривационным потенциалом.

Ключевые слова: количество, принадлежность, падеж, изъяснительность, деривативность.

Introduction/Giriş

Grammatical elements belonging to noun categories namely the plural/quantity suffix “-lar²”, possessive suffixes, case suffixes, and predicative (copular/personal) endings contain certain components that may acquire specific derivational functionality within the structure of a word. The shift of grammatical category suffixes into a word-forming (derivational) position is, of course, not accidental; it may be explained by the fact that informativeness cannot always be sufficiently expressed only through derivational elements. Although the transition of grammatical elements toward derivation is considered a universal phenomenon for all suffixing (agglutinative) languages, it is not possible to claim that such transitions occur at the same level in all languages. Since this process is connected with the specific informational needs of each language, these indicators have emerged differently across languages. In accordance with the informational activity of the Azerbaijani language, tendencies of transition from grammaticality to derivationality can be observed within almost all noun categories. This process can be seen in the derivational functionality of the following elements belonging to noun grammatical categories.

Derivational function of the quantity suffix -lar². Aslan Aslanov, who conducted a special study on the elements of the category of quantity, notes that the suffixes -lar² in certain cases may lose their plural function and become derivational (word-forming) suffixes; to confirm this, he cites examples such as: Şahlar, Bəylər → *the Shahs, the Beys* [Aslanov, 1963:79]. It should also be taken into account that among Aslan Aslanov’s examples, the following are in principle of a derivational nature: Nizamilər, Sabirlər → *the Nizamis, the Sabirs*; Puşkinlər, Tolstoylar → *the Pushkins, the Tolstoys*; Koroğlular, Qacarlar → *the Koroghlu, the Qajars*.

In addition, there are examples that do not carry a nominative plural meaning but rather indicate type, variety, group or category, such as: sular, küləklər, işıqlar, şüalar → *waters, winds, lights, rays*; səfəvilər, xəzərilər,

haşimilər → *Safavids, Khazars/Khazaris, Hashimids*; ağ qoyunlular, qaraqoyunlular → *Aq Qoyunlu, Qara Qoyunlu*; minlər, milyonlar → *thousands, millions*; 26-lar, onüçlər → *the 26s; the thirteens*; səhərlər, gecələr, gündüzlər → *mornings, nights, days*; aylar, illər, əsrlər, qərinələr → *months, years, centuries, ages*; nələr, kimlər → *what things; who (plural)*; yerlər, göylər → *places/lands; skies/heavens*; ellər, xalqlar → *communities; nations*; qırmızılar, ağlar → *the Reds; the Whites* [Aslanov, 1963:71-77].

The derivational function of the plural suffix -lar (-lər) has also been recorded in other sources. In *Stylistics of the Azerbaijani Language*, A. Demirchizade characterizes the derivational feature of -lar (-lər) by noting that it can attach to different parts of speech and acquire new meanings. Specifically, the suffix -lar (-lər): attaches to proper nouns and expresses tribe, lineage, genealogy: *Səfəvilər, Axmanovlar, Oğuzlar, Xəzərlər, Nizamilər, Füzulilər* → *the Safavids, the Akhmanovs, the Oghuz, the Khazars, the Nizamis, the Fuzulis*; attaches to common (abstract) nouns and expresses spiritual/abstract concepts: *sevgilər, qorxular, fəlakətlər, xoşbəxtliklər* → *loves/affections, fears, disasters, happinesses (types of happiness)*; attaches to numerals and expresses group/cluster: *iyirmialtılar, qırxlar* → *the twenty-sixes (the 26s), the forties (the Forty)*; attaches to adjectives and expresses group/party/supporters: *ağlar, qaralar, qırmızılar* → *the Whites, the Blacks, the Reds*; attaches to time words and expresses period/stage: *əvvəllər, sonralar, qabaqlar, bir zamanlar* → *earlier/formerly, later on, before/previously, once (upon a time)* [Demirchizade, 1962:190-192]. While discussing non-productive suffixes that create productivity, Əsgər İlkin states that -lar (-lər) also acquires derivational features in words such as: *Ağalar, Bəylər, Şahlar* → *the Aghas, the Beys, the Shahs* [Asgar, 2015:23]

Selim Jafarov also notes that in words such as: *Şahlar, Ağalar, Bəylər, Göylər, Abdallar* → *the Shahs, the Aghas, the Beys, the Blues/Sky-people, the Abdals*. The suffix -lar (-lər) carries a derivational character [Jafarov, 2017:158]. Comparative studies involving Turkic languages also provide facts showing that -lar (-lər) may have a derivational function alongside its grammatical one [Bilalova, 2016:21; Tarakanova, 2015:15]. Thus, the word groups formed in Azerbaijani through the grammatical quantity suffix -lar (-lər) in its transition to derivation may be characterized as follows:

1) Attached to proper names → words meaning lineage, genealogy, tribe, supporters, tradition: *Əhmədaliılar, Meydanalıılar, Mahmudbəylilər* → *the*

Ahmadalis, the Meydanalis, the Mahmudbeylis; Qurdlar, Tülallar, → the Wolves; the Tulal; Qacarlar, Əməvilər, Haşimilər, Qüreyişilər → the Qajars, the Umayyads, the Hashimids, the Qurayshites; Nizamilər, Füzulilər, Vaqiflər, Sabirlər → the Nizamis, the Fuzulis, the Vaqifs, the Sabirs, etc.

2) Attached to personal names and common nouns → expressive/satirical characterization: tacirlərimiz Sonyalara bənd olacaqmış → *Our traders will become dependent on “Sonys” (i.e., modern fashions/brands); Bədbəxt Tükəzbanları neylərdin, İlahi! → What would You do with those miserable “Tukazbans”, O God! [Sabir, 2004:146]; Daş qəlbli insanları neylərdin, İlahi! → What would You do with stone-hearted people, O God! [Sabir, 2004:145]. (Here -lar/-lər expresses a “type” or “category of people” rather than plural count.)*

3) Used in the formation of many ethno-toponyms (place names): Dəllər (Ağsu, Saatlı, Şəmkir) → *Dallar (place name); Dəlləklər (Yevlax) → Dallaks (place name); Zallar (Kəlbəcər) → Zallar; Kosalar (Lənkəran) → Kosalar; Otuzikilər (Bərdə) → Otuzikilər (“Thirty-Twos”); Türklər (Laçın) → Turks (place name); Dərvişlər (Şərur) → Dervishes (place name); Eyvazallar (Beyləqan) → Eyvazallar; Dəmirçilər (Ağdərə, Qazax, Tərtər, Xankəndi) → Blacksmiths (place name); Şıxlar (Ağdam, Goranboy, Qaz...) → Sheikhs (place name), etc.*

4) Attached to adjectives → group, community, affiliation: Ağlar, Qaralar, Qırmızılar → *the Whites, the Blacks, the Reds; Qızılbaşlar → the Qizilbash.*

5) Attached to numerals → group/supporter meanings (often mystical-Sufi connotations). This is especially common with numbers three, seven, forty in classical poetry and folk tradition: Qırqlar bir yerdə durdular... → *The Forty stood together... [Khatai, 2005:350]; Qırqlar meydanında yunduq, pak olduq... → In the square of the Forty we washed and became pure... [Khatai, 2005:338]; Qırqlar piri özü verib dərşimi... → *The saint of the Forty himself taught me... [Ashug Poetry, 2005: 37]; Yeddiilər çatdırıb məni murada... → The Seven brought me to my desire... [State of spiritual attainment, 2016]**

6) Attached to pronouns → differentiation/emphasis. The suffix does not attach to singular 1st and 2nd person pronouns; it may attach to plural 1st/2nd persons in stylistic contexts: bizlər, sizlər → *we (emphatic), you (emphatic plural); Uşaq mənimdir, baba, dəxli nədir sizlərə / Kim sizi qəyyum edib, hökm edəsiz bizlərə → The child is mine, old man—what concern is it of yours? / Who made you a guardian to rule over us? [Sabir, 2004:272]. The suffix also attaches*

to demonstratives/indefinites: *elələri, belələri, bəziləri* → *such ones, those kinds, some of them*.

Derivational functions of possessive suffixes. Almost all possessive suffixes, to one degree or another, display a tendency to shift from grammaticality to derivationality. The main points are as follows.

I. 1st Person Singular -im/-im/-um/-üm. As a purely grammatical marker, this suffix appears in the second component of type-III possessive constructions (genitive-possessive patterns), expressing ownership: *mənim kitabım* → *my book*; *mənim dəftərim* → *my notebook*; *mənim otağım* → *my room*. When it functions derivationally, it occurs in lexicalized words such as: *bəyim* → *my lord / sir*; *xanım* → *lady / Mrs.*; *özüm* → *myself*

İlkin Asger interprets this suffix as a non-productive suffix that has shifted from inflection to derivation and cites *xanım* as an example [Asgar, 2015:39]. In fact, *bəyim*, *xanım* and *özüm* historically originate from constructions like *mənim bəyim*, *mənim xanım*, *mənim özüm*, which later became independent and lexicalized.

II. 2nd Person Singular -ın/-in/-un/-ün. As in the 1st person, the derivational use is limited. Grammatically, the suffix marks ownership: *sənin kitabın* → *your book*; *sənin dəftərin* → *your notebook*; *sənin evin* → *your house*

When derivational, no phrase is formed; instead, a motivated lexical unit emerges, for example: *üstün* → *superior*; *çirkin* → *ugly*; *ilkin* → *initial/primary*. In these lexical items, the hidden nominative interpretation may be reconstructed as: [sənin] *üstün*, [sənin] *çirkin*, [sənin] *ilkin* (“your superior / your ugly / your initial”), although the forms are no longer syntactically possessive. The formation of reduplicative compounds also relates to this transition: *dizin-dizin*, *için-için*, *korun-korun*, *dalın-dalın* (*geriyə-geriyə*) → *knee by knee / step by step*; *secretly*; *gradually*; *backwards/backwards*

III. 3rd Person Singular -ı/-i/-u/-ü; -sı/-si/-su/-sü. The transition to derivation is more active in the 3rd person than in the 1st/2nd persons. Because of its productivity, sources on word formation also address this suffix.

İlkin Asger gives examples such as: *Ağası, balası, ölüsü, eləsi, beləsi, cəmisi* → *the master/owner; the child; the dead one; such one; that kind; the total/all* [Askar, 2015:15]. Additional examples include: *günü, sabahı, axşamı, ertəsi* → *the day; the morning/tomorrow; the evening; the next day*; *Qulu, İmamqulu* → *Qulu, Imamqulu (proper names)*; *ölüsü-dirisi* → *dead or alive*;

orası, burası, irəlisi, gerisi → *that place; this place; the front/next; the back/rest*;
birisi, bəzisi, çoxusu → *one of them; some of them; most of them*, etc.

I. *1st Person Plural*. Although there is a tendency for the 1st plural possessive suffix to shift toward derivation, this transition is not intensive. Still, in expressions such as: hamımız bir yerdə → *all of us together*; üçümüz birlikdə → *the three of us together*; kimimiz var → *some of us are present*; çoxumuz bilmirik → *most of us do not know*; özümüz bilərik → *we ourselves know / we'll decide ourselves* we may observe a derivational tendency.

II. *2nd Person Plural*. In 2nd plural, the possessive suffix attaches to adjectives, numerals, and pronouns and shows derivational tendencies. Even though possessive relations are not fully eliminated, the meaning moves toward lexical motivation and substantivization: yaxşınız–pisiniz → *your good and your bad (qualities)*; ağınız–qaranız → *your white and your black (sides)*; istiniz–soyuğunuz → *your warm and your cold (states)*. Here, attributive meaning tends to become substantivized, activating the derivational function of the 2nd plural possessive suffix.

III. *3rd Person Plural* –ları/–ləri. Grammatically, the suffix forms possessive agreement and connects the two components of a possessive phrase: onların dəftərləri → *their notebooks*; onların kitabları → *their books*; onların dostları → *their friends*. In derivational usage, however, no first component is needed; the second component becomes independent and lexicalized. The frequent use of expressions such as: axşamları yola çıxmaq → *to set off in the evenings*; səhərləri gözləmək → *to wait in the mornings*; gecələri yatmamaq → *not to sleep at night*; illəri saymaq → *to count the years*; bəziləri danışır → *some of them speak* is not accidental and reflects lexicalization. B.Xalilov also provides examples concerning the word-formation function of -ları² [Khalilov, 2007:71, 114].

Case suffixes and their derivational shift. The grammatical function of case suffixes is to create syntactic linkage between words. The genitive case expresses possessor meaning and links nouns to nouns, while accusative, locative and ablative link nouns to verbs. In the grammatical-to-derivational shift, case-marked words become semantically independent; the nominative linkage function is replaced by semantic (lexical) meaning. Among case suffixes, the shift is most observable in the accusative, locative and ablative. Although not highly intensive, certain lexicalized formations exist.

Accusative case. Grammatically, in: kitabı oxumaq → *to read the book*; ağacı suvarmaq → *to water the tree*; meyvəni dərmək → *to pick the fruit* the accusative marks syntactic relation. When accusative becomes derivational, the word is not governed by a verb in the same way; it becomes substantivized and resembles a nominative form: gecəni yatmamaq → *not to sleep at night*; gündüzü çalışmaq → *to work during the day*.

Locative Case -da². Grammatically: evdə oturmaq → *to stay at home*; parkda gəzmək → *to walk in the park*; çayda çimmək → *to swim in the river*. When attached to time words, it becomes derivational and forms temporal adverbs: yaz → yazda → *spring* → *in spring*; yay → yayda → *summer* → *in summer*; qış → qışda → *winter* → *in winter*; axır → axırda → *the end* → *finally*; əvvəl → əvvəllərdə → *before* → *in earlier times*; səhərlər → səhərlərdə → *mornings* → *in the mornings (in those mornings)*; gün → gündə → *day* → *per day / in the day*. It may also attach to bir and form a temporal meaning: bir-birində → *at one time / once*. This derivational feature is noted in sources [Jafarov, 2007: 144; Demirchizade, 1962:66-67; Askar, 2015:60-61].

Ablative Case -dan². Grammatically: evdən çıxmaq → *to leave the house*; şəhərdən gəlmək → *to come from the city*. Derivationally, it forms adverbs of manner/time/cause: birdən → *suddenly*; axşamdan, səhərdən → *from evening; from morning (since evening/morning)*; sabahdan → *from tomorrow onward*; tənbəllikdən → *out of laziness*; qorxudan → *out of fear*; hündürdən, alçaqdan → *from high up; from low down*; aclıqdan, toxluqdan → *from hunger; from fullness*. This derivational function is also discussed in studies [Jafarov, 2007:145; Demirchizade, 1962:67-117; Askar, 2015:60-61].

Derivational function of predicative (copular/personal) endings. Compared to other category suffixes, the shift of predicative endings from inflection to derivation is more limited because their grammatical function is highly intensive. Nevertheless, tendencies of grammatical-to-derivational shift are observed. For example, 1st person singular endings –am/–əm/–yam/–yəm create agreement between subject and predicate: dostam → *I am a friend*; qardaşam → *I am a brother*; müəlliməm → *I am a teacher*; ustayam → *I am a master/craftsman*; fəhləyəm → *I am a worker*. However, in some words, these elements serve derivationally.

Nominatively, these may be reconstructed as: [mən] üçəm, [mən] dördəm, etc. No significant examples are typically found for 2nd person singular –san/–sən shifting to derivation. In 3rd person singular, the derivational shift of –dır/–

dir/–dur/–dür is also limited. Grammatically, it establishes agreement: Əli məktəblidir → *Ali is a school student*. Yet lexical units formed with –dır exist: quldur, dikdir, odur, budur → *robber; (fixed lexical); that is it; this is it*. Here, one may still reconstruct: [o] quldur, [o] odur, [o] budur, but the words are already lexicalized. There are also examples where –dır has fused with the root and cannot be easily separated without reconstruction: hündür, baldır, andır, cındır, təndir, sudur → *tall; calf (leg); (archaic); ragged; tandoor; (archaic/derived)* [Askar, 2015:25]

The 1st person plural ending –ıq/–ik/–uq/–ük grammatically creates agreement: (biz) tələbəyik → *we are students*; (biz) qardaşuq → *we are brothers/siblings*. At the same time, it appears derivationally in certain lexical items: çöp → çöpük → *twig* → (*lexicalized form*); köp → köpük → *foam (formed/lexicalized)*. For the 2nd and 3rd person plural predicative endings, examples of grammatical-to-derivational shift are generally not attested. This may be explained by the stronger grammatical function of predicative endings within noun categories.

Conclusion/Nəticə

The analysis demonstrates that grammatical elements belonging to noun categories in Azerbaijani extend beyond their primary inflectional roles and actively participate in derivational processes. This functional shift reflects the language's communicative needs and its high degree of morphological flexibility. Among these elements, the plural suffix –lar² shows the greatest derivational productivity, while possessive and case suffixes contribute significantly to substantivization and adverbialization. Overall, the interaction between grammaticality and derivation plays a crucial role in the systematic enrichment of the Azerbaijani lexicon.

REFERENCES

1. Aslanov, A. (1963). Müasir Azərbaycan dilində inkar və kəmiyyət kateqoriyaları. – Bakı: Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı. –92 s.
2. DƏmirçizadə, Ə. (1962). Azərbaycan dilinin üslubiyatı. – Bakı: Azərtədrisnəşr. –271 s.
3. Hadioglu, M. (2018). Türkcülük ve Türk olmak kavramı. Tərcümə: Bəsirə Əzizəli // Ədəbiyyat qəzeti. – 4 avqust, s.24-25.
4. İlkin, A. (2015). Azərbaycan dilində məhsuldarlıq yaradan qeyri-məhsuldar şəkilçilər (Monoqrafiya). – Bakı: Elm və Təhsil. – 148 s.